

ЕКОЛОШКА СВЕСТ ИНДИВИДУАЛНИХ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОЂАЧА¹

Весна Милтојевић², Снежана Живковић², Ивана Илић-Крстић²

Резиме: Развој науке и технике допринели су производњи веће количине хране и тиме омогућили, бар делимично решавање једног од највећих глобалних проблема савременог човечанства – проблема недостатка хране. Међутим, показало се да хемизација и механизација пољопривредне производње доводе до вишеструких негативних последица у животној средини, као и да претерана употреба пестицида и вештачких ђубрива негативно утичу на људско здравље. Имајући у виду стремљења на глобалном и локалном нивоу о неопходности екологизације пољопривредне производње, а у складу са општеприхваћеним моделом одрживог развоја, и ставом да еколошка свест представља основ за избегавање ризичних активности и ублажавања већ насталих проблема у животној средини, у раду се износе подаци добијени емпиријским истраживањем о неким димензијама еколошке свести индивидуалних пољопривредних произвођача Јабланичког округа. На основу добијених података дошло се до закључка да можемо говорити о делимично развијеној еколошкој свести овог дела становништва.

Кључне речи: еколошка криза, еколошка свест, одрживи развој, пољопривредна производња

Увод

До средине прошлог века производња у сеоским срединама темељила се на локалним ресурсима и није долазило до битнијег нарушавања еколошке

¹ Припремљено у оквиру пројекта Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије (179013), који се изводи на Универзитету у Нишу – Машински факултет, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

² Др Весна Милтојевић, ванр. проф., e-mail: vesna.miltojevic@znrfak.ni.ac.rs, др Снежана Живковић, доцент, e-mail: snezana.zivkovic@znrfak.ni.ac.rs, мр Ивана Илић-Крстић, асистент, e-mail: ivana.ilic@znrfak.ni.ac.rs, Универзитет у Нишу, Факултет заштите на раду у Нишу, Чарнојевића 10а, Ниш.

равнотеже, или су она имала локална обележја. Аграрна и сеоска друштва тог периода карактеристична су по томе што су у оквиру датих услова, знала за себе уредити природу (Х. Мендрас, 1987:37), јер се „најпре сразмерно мали део пашњака и шуме претварао у ораницу, и по неколико година засејавао се исти усев. Када би се земљиште испостило, људи би га напуштали прелазили на друго. Када би се оно прво одморило (угар) враћао би се човек њему“ (Д. Јовановић, 1930:69). Међутим, „.../ људи је много, а земље мало /.../“ (Д. Јовановић, 1930:70), те се ради решавања проблема недостатка хране почиње са применом пестицида и вештачких ђубрива у циљу повећања приноса по хектару. Временом је утврђено да је претерана и нестручна употреба хемијских средстава „мач са две оштрице“, да доводи до несагледивих негативних последица у животној средини, као и да представља опасност за људе, и то како за произвођаче, тако и за потрошаче.

На опасности од претеране употребе пестицида и неодрживост начина производње половином 20-ог века, међу првима је указала Р. Карсон (R. Carson), али и многобројни научници и стручњаци, пре свега окупљени око Римског клуба, али и шире. Захтевало се и приступило, преиспитивању дотадашњег концепта развоја који је почивао на кензијанским принципима, антропоцентризму и индустријској култури. Дефинисан је нов модел развоја од стране Брутланд комисије – одрживи развој промовисан на Конференцији УН у Рио де Жанеиру (1992), од када постаје општеприхваћени модел друштвеног развоја. Без обзира на многобројне дефиниције овог модела развоја при чему се апострофирају поједине његове димензије, може се рећи да је то развој који подразумева интегрални економски, технолошки, социјални и културни развој усклађен са потребама заштите и унапређивања животне средине (di Castri, 1995; J. Hawkes, 2001; K. Nurse, 2006; M. Osborne et al. 2007). Развој који омогућава садашњим и будућим генерацијама задовољавање њихових потреба и побољшање квалитета живота. Једна од претпоставки остваривања одрживог развоја је промена у вредносним системима у којима доминантно место више неће заузимати материјалне вредности, већ поштовање живота, одговорност и штедљивост (А. Naess, 1991). Прихватање еколошко-етичких принципа, еколошкатација општедруштвене свести, преокрет од индустријске ка еколошкој култури (В. Милтојевић, 2005) постају императив и услов даљег опстанка и развоја.

Еколошка свест, као услов изграђивања еколошке културе, чију основу чине знања, вредновања и понашања доприноси унапређењу одрживог пољопривредног и сеоског развоја у смислу усаглашавања пољопривредне производње са законитостима природе (В. Милтојевић, 2006), побољшање продуктивности на одржив начин, повећање безбедности хране, побољшање сеоских прихода са једне стране, као и смањење ризика по природне екосистеме, са друге. (Агенда 21, поглавље 14).

Полазећи од значаја еколошке свести за избегавање ризика у животној средини и чињенице да индивидуални произвођачи својом делатношћу могу да буду узрок загађења животне средине и/или њени чувари приступило се истраживању неких димензија еколошке свести пољопривредних произвођача.

Начин прикупљања и обраде података

За прикупљање података о степену развијености еколошке свести индивидуалних пољопривредних произвођача коришћено је анкетно испитивање. Као инструмент коришћен је упитник конструисан од стране истраживача Института за социолошка истраживања Бугарске академије наука, прилагођен условима истраживања код нас. Прилагођени упитник садржи 41 питање. Испитивањем на случајном узорку обухваћено је 330 испитаника Јабланичког округа. Прикупљање података обављено је марта 2010, а добијени подаци обрађени су у SPSS систему (Statistical Package for Social Sciences).

Општа обележја узорка

Узорком је обухваћено 208 мушкараца, тј. 63% и 122 жене, односно 37%. Од укупног броја испитаника 5,9% је старосне доби до 20 година, 16,8% спада у старосну групу између 21 и 35 година, 60,8% испитаника је од 36 до 55 година старости, док је 16,5% старије од 55 година.

Узорком су обухваћени испитаници различитог степена образовања, и то: без основног образовања 9 или 2,71%, са четири разреда основне школе 16 или 4,85%, са основним образовањем 65 или 19,7%, са средњим образовањем 133 или 40,3%, са средњим стручним образовањем 32 или 9,7%, са вишим образовањем 63 или 19,1% и са високим образовањем 12 тј. 3,64% испитаника.

На основу података добијених анкетирањем, највећи проценат испитаника (48,8%) поседује неспецијализована газдинства и специјализована мешовита биљно-сточарска 25,2%. Остали типови газдинства (специјализована за ратарске или повртарске културе, мешовиту биљну или сточарску производњу) процентуално су мало заступљени од 1,5% до 4,5%.

Анализа и интерпретација резултата

На основу дескриптивне анализе, у даљем тексту, се интерпретира део резултата који указује на степен развијености еколошке свести. При том узети су у обзир одговори на питања о ставовима и схватањима о односу пољопривредне производње и угрожавања животне средине, месту земљишта у вредносном систему, примени и поштовању агротехничких мера, поседовању информација о аграрној политици код нас и у Европској унији.³

У раду се пошло и од става да године старости и степен образовања утичу на ставове испитаника о поменутих питањима, односно да су млађи испитаници свеснији утицаја пољопривредне производње на животну средину, као и да са повећањем степена образовања расте свест о међусобној повезаности и условљености, односно да је еколошка свест развијенија код млађих испитаника и код испитаника са вишим нивоом образовања.

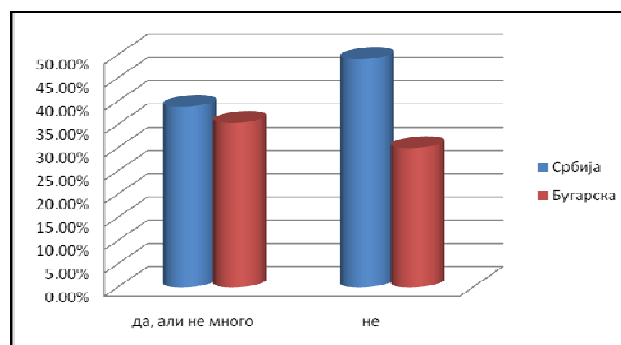
На питање: *да ли по Вама пољопривреда угрожава околину*, 49,1% испитаника је одговорило негативно, а 38,8% позитивно, од чега 11,8% сматра да пољопривредна активност угрожава животну средину много, а 27%, да, али не много. Истовремено, 12,1% испитаника није могло да процени однос између пољопривредне активности и утицаја на животну средину. На основу вредности коефицијента корелације није уочена статистички значајна повезаност са годинама старости и степеном образовања. Слични подаци добијени су и истраживањем у Бугарској. Процентуално мањи број испитаника се изјаснио да пољопривредна активност не угрожава околину (30%), а већи број испитаника, 35,4%, да угрожава, али не много. (Графикон 1).

Насупрот подацима нашег истраживања, у узорку Бугарске уочене су разлике у схватањима односа пољопривредне производње и околине с обзиром на године старости испитаника.⁴ Највећи број младих (преко 50%), старости од 18 до 29 година, на постављено питање одговорио је да или да, али не много. Са годинама старости проценат испитаника који сматра да пољопривредна производња угрожава околину опада и ниједан испитаник старости 50 година и више није овако одговорио. Највећи проценат испитаника ове доби сматра да пољопривреда угрожава околину, али не много. (П. Ђовчевска, 2010: 126-129).

³ Део података компариран је са доступним подацима добијеним у Бугарској, у региону Благоевграда (А. Мантарова (ед.), 2010 и <http://value-nature.com/news.html>).

⁴ На жалост, подаци о коефицијенту корелације и детерминације при анализи и интерпретацији података у радовима бугарских истраживача нису дати, те се износе само налази истраживања дати у процентима.

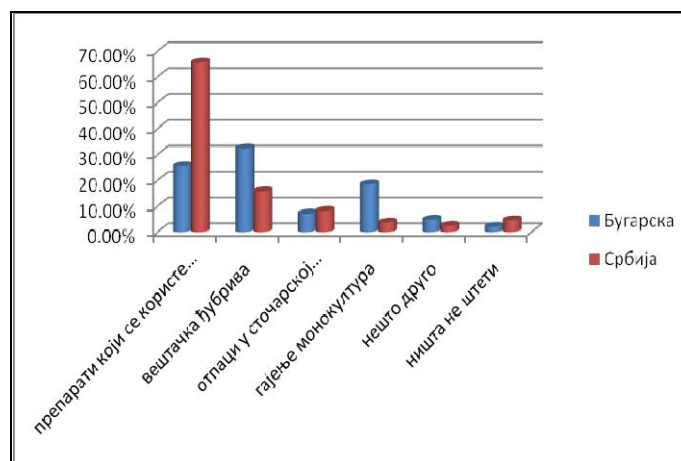
Графикон 1. Најфреквентнији ставови о односу пољопривредна производња-околина у Бугарској и Србији
 Graph 1 The most frequent attitudes about the relationship agricultural production – the environment in Bulgaria and Serbia

Без обзира што је скоро половина испитаника у Србији одговорило да пољопривредна производња не штети околини, већина сматра да употреба хемијских препарата у биљној производњи угрожава околину. На питање: *шта по Вашем мишљењу у пољопривредној производњи највише штети околини*, највећи број испитаника (65,45%) сматра да су то препарати који се користе у биљној производњи против штеточина, 15,76% сматра да вештачка ђубрива највише угрожавају околину, 8,18% мисли да су то отпаци у сточарској производњи, 3,64% да је то гајење једних те истих култура неколико година за редом, 2,42% нешто друго, а 4,55% је мишљења да ништа не штети. На исто питање испитаници у Бугарској одговорили су нешто другачије. Као највеће загађиваче наводе вештачка ђубрива, потом хемијске препарате у биљној производњи и гајења једних те истих култура неколико година за редом, а упола је мањи и број испитаника који сматра да ништа из овог типа производње не штети околини. (П. Ђовчевска, 2010: 130) Процентуално највећа разлика уочена је у ставовима о процени штетности вештачких ђубрива и гајења монокултура између испитаника Србије и Бугарске. (Графикон 2).

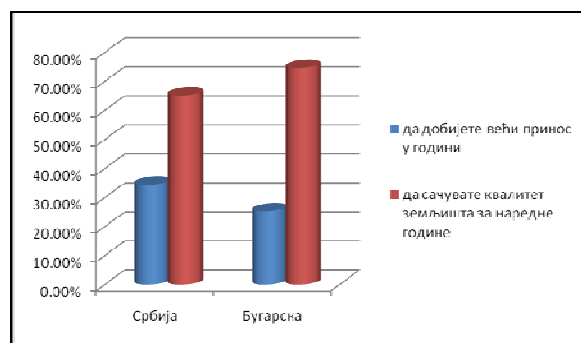
У узорку Србије 72,22% испитаника мада сматра да пољопривредна производња не угрожава околину наводи препарате који се користе у биљној производњи против штеточина као загађиваче животне околине. Добијена вредност коефицијента корелације (0.203) указује на постојање везе слабог интензитета између ставова о штетности пољопривредне производње на животну околину и одговора на ово питање, односно вредност коефицијента детерминације, да је схватање шта највише штети околини одређено свега са 4% схватањем односа између пољопривреде и животне околине.

Графикон 2. Шта по мишљењу испитаника Бугарске и Србије највише штети околини
 Graph 2 What do the examines from Bulgaria and Serbia consider as the most harmful to the environment

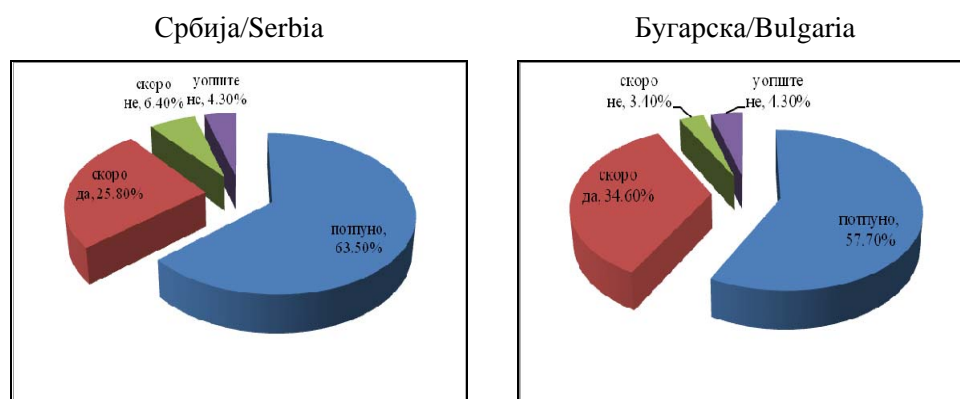
С обзиром да је за већину наших испитаника земља имовина (23,5%), место за узгајање биљака (22,6%), односно извор прихода (27,1%), а за 14,9% драгоцен природни ресурс и за 11,9% породична вредност, највећи број испитаника је заинтересован за приносе у текућој години. Принос у потпуности интересује 36,42% испитаника, 44,93% делимично, 14,44% није могло да се изјасни, а 4,21% не интересује. Као и код претходних питања на основу вредности коефицијента корелације (0.205) и коефицијента детерминације уочава се постојање везе слабог интензитета и детерминисаност од 4% између схватања земљишта и интересовања за приносе. Без обзира што је за већину испитаника у Србији земљиште место за узгајање биљака и извор прихода, ипак 65,20% сматра да је важније да се сачува квалитет земљишта за наредну годину, него да се добију што већи принос у текућој (34.8%). Код испитаника Бугарске, 74,52% испитаника сматра да је важније да се сачува квалитет земљишта за наредну годину, а 25,48% да су важнији приходи у текућој години. (П. Йовчевска, 2010). Поређење добијених одговора показује да су испитаници Бугарске донекле свеснији значаја очувања земљишта у односу на испитанике Србије. (Графикон 3).

Графикон 3. Мишљења испитаника Бугарске и Србије о важности прихода и очувању квалитета земљишта
 Graph 3: The opinions of the examinees from Bulgaria and Serbia about the importance of yield and preserving soil quality

Да би остварили што боље приносе, највећи број испитаника у обе државе води рачуна о квалитету земљишта при избору културе за гајење. У Србији 63,4% у потпуности, 57,70% у Бугарској, делимично 25,8% (Србија) и 34,6% (Бугарска), скоро не 6,44% (Србија) и 3,40% (Бугарска) и 4,36% не води рачуна у обе државе. (Графикон 4).

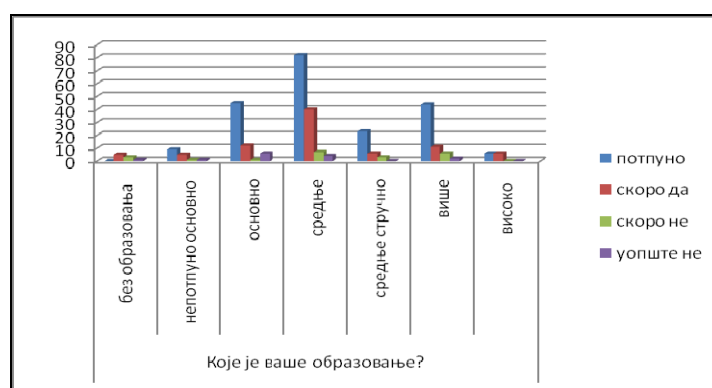
Графикон 4: Квалитет земљишта и избор културе за гајење
 Graph 4 Soil quality and choice of culture

Извор: П. Йовчевска, 2010: 134

Као што је приказано на Графикону 5, осим испитаника без образовања, сви остали испитаници Србије у потпуности воде рачуна о квалитету земљишта при одабиру културе за гајење. Међутим, вредност коефицијента корелације (0.122) указује на занемарљиво малу повезаност између степена образовања и бриге о квалитету земљишта приликом одабира културе. На основу коефицијента детерминације може се закључити да је одабир културе у зависности од квалитета земљишта детерминисан свега са 1,4% степеном образовања.

Графикон 5: Степен образовања - квалитет земљишта - одабир културе
Graph 5 Education level – soil quality – selection of cultures to be cultivated

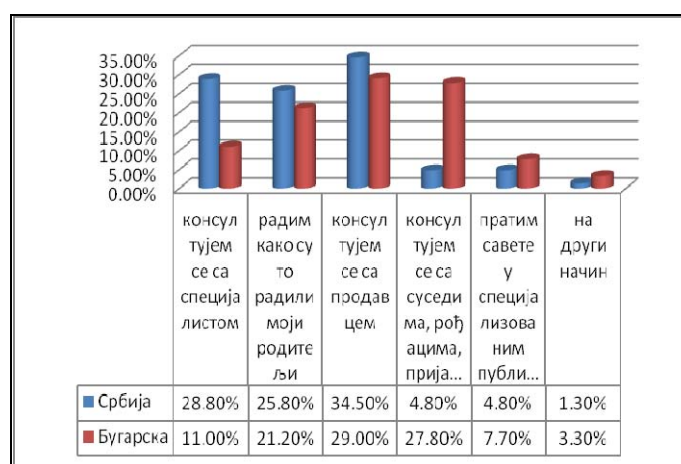

Како би постигли боље приносе својих производа, највећи број испитаника користи минерално ђубриво и то 47,3% у потпуности прихрањује земљиште овим ђубривом, а 37% делимично, али већина користи и хемијска средства у биљној производњи за уништавање штеточина. При том, 34,5% се консултује са продавцем у продавници, 28,8% са стручњаком, 25,8% ради на начин како је научио од родитеља, 4,8% консултује суседе, рођаке и пријатеље, док 4,8% анкетираних прати савете из специјализованих публикација и у медијима о начину примене хемијских средстава и 1,3% о примени сазнаје на други начин. Вредност коефицијента корелације није указао на повезаност између година старости и степена образовања са употребом хемијских средстава и сазнања о начину њихове употребе.

О начину употребе вештачких ђубрива и хемијских препарата испитаници обе државе се најчешће консултују са продавцима. Међутим, највећи проценат испитаника Србије осим информација од продаваца, савете траже чак од стручњака, док испитаници Бугарске осим од продаваца, често

савете траже од суседа, рођака и пријатеља. Најмањи проценат се информисае на неки други начин. Компарација података показује да мали број испитаника прати савете у специјализованим публикацијама и медијима и да је заступљенији код испитаника Бугарске, него Србије. (Графикон 6).

Графикон 6. Начин информисања о употреби хемијских препарата и вештачких ђубрива
Graph 6 The way of getting informed about the use of chemicals and fertilizers

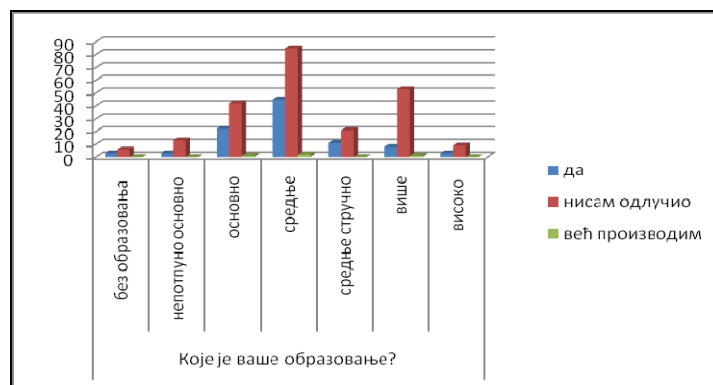

С обзиром да је придржавање агротехничких рокова значајно како за повећање приноса, тако и за смањење загађења животне средине и очување здравља људи, као и да већина испитаника користи хемијска средства интересантни су подаци о поштовању ових рокова. Од 330 испитаника, највећи проценат анкетираних у Србији, 49,5%, без обзира на године старости и школску спрему, делимично се придржава рокова, 33,6% се придржава, 13,3% није сигурно док се 3,6% уопште не придржава. Слични подаци добијени су и истраживањем у Бугарској, јер се највећи проценат, 39,2% делимично придржава агротехничких рокова, 21,3% се потпуно придржава, 22,1% се скоро не придржава, а 17,4% се уопште не придржава. (П. Ђовчевска, 2010б).

Забрињава податак да највећи проценат испитаника, без обзира на године старости и школску спрему, не одлаже на адекватан начин амбалажу коришћених хемијских средстава. Већина анкетираних у Србији, 44,3% одлаже амбалажу и непотребне хемикалије на сметлиште, 19,7% их баца у реку или неко удаљено место, а 11,2% задржава кући. Проблем одлагања

непотребних хемикалија, 24,8% анкетираних решава на остале начине. Слични подаци добијени су и истраживањем у Бугарској, где, као и у Србији највећи проценат испитаника, 38,9% амбалажу и непотребне хемикалије одлаже на сметлиште, чак 21,4% респондента их задржава у кући, 18,1% баца у реку, а 21,6% проблем одлагања ове врсте отпада решава на други начин. (А. Мантарова, 2010). Чини се да анкетирани пољопривредни произвођачи у Србији, још нису у довољној мери информисани о значају еколошки чисте производње. Наиме, тек је 29% одлучило да пређе на еколошки чисту производњу, 47,3% се није одлучило, 22,6% не планира да пређе на овај систем производње, док занемарљиво мало проценат, 1,2% већ производи на овај начин. (Графикон 8). Вредност коефицијента корелације (0.127) указује на занемарљиво малу повезаност између степена образовања и одређења за овај начин пољопривредне производње, односно детерминисаност од свега 1,6%.

Графикон 7. Степен образовања и прелазак на еколошку производњу
Graph 7 Education level and transition to ecological farming

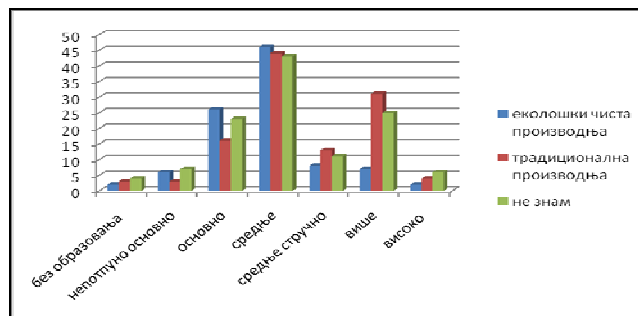
Највећи проценат испитаника проблеме финансијске природе наводи као узрок не прелажења на еколошку производњу. Наиме, 34,8% анкетираних недостатак финансијских средстава за трошкове радне снаге, производне опреме, трошкова увођења савремених технологија и решења као и трошкова заштите животне средине наводи као главни узрок немогућности преласка на еколошки одрживу производњу, која подразумева задржавање плодности земљишта, искључивање и смањивање загађивања животне средине, одржавање достигнутог степена производње и побољшање здравља и живота људи. Од остатка анкетираних, 5,2% као разлог наводи политику, 6,1% отпад, 7,3% сматра да су то вишеструки разлози, док 8,2% не зна природу тешкоћа.

На основу добијених резултата може се закључити да испитаници немају довољно информација о економским ефектима преласка на еколошку производњу. Највећи број (36,1%) не зна која се производња више исплати, 34,5% сматра да је исплативија традиционална производња⁵, а 29,4% испитаника еколошки чиста производња.

На основу вредности коефицијента корелације није уочена повезаност између година старости и одговора на претходно питање. Коефицијент корелације указао је на занемарљиво малу повезаност између степена образовања и схватања о економским ефектима одређеног начина производње. Вредности коефицијента детерминације указује да су ставови о исплативости одређеног типа производње условљени са 1,3% степеном образовања. Може се закључити на основу података приказаних у Графикону 9, да са степеном образовања расте број испитаника који сматра да је већу економску добит пружа производња уз употребу хемијских средстава.

Графикон 8. Степен образовања и исплативост одређеног начина производње

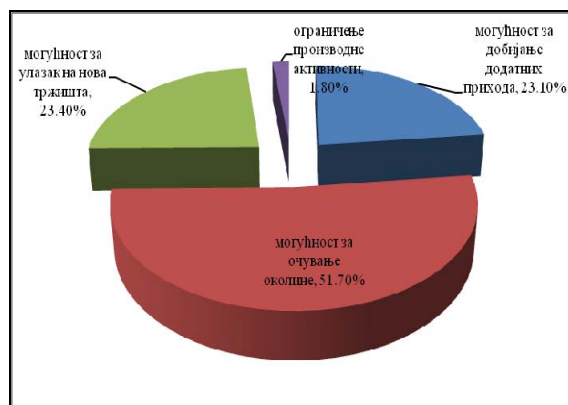
Graph 8 Education level and profitability of given type of farming

Без обзира на претходне одговоре који указују на релативно низак ниво еколошке свести код испитаника Србије, на питање *шта најчешће представља еколошка пракса у пољопривредној производњи*, највећи проценат анкетираних, 51,7%, без обзира на године старости и степен образовања, сматра да је то могућност за очување околине. Остали испитаници повезују је са могућношћу остваривања додатних прихода (23,1%), 23,4% сматра да је то могућност за улазак на нова тржишта, док 1,8% сматра да је то начин да се ограничи производња. (Графикон 9).

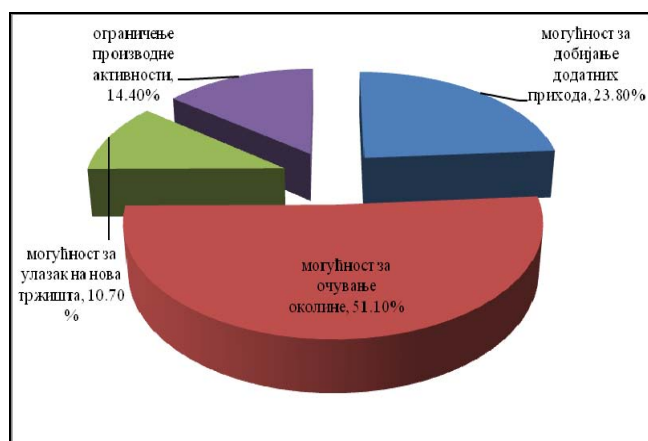
⁵ Испитаницима је објашњено да у упитнику традиционална производња подразумева начин производње уз употребу хемијских средстава.

Графикон 9. Шта је еколошка пракса за испитанике Србије
Graph 9 What is an environmental practice of the respondents in Serbia

Интересантно је да је процентуално готово исти број испитаника Бугарске (51,1%) сматра да еколошка пракса омогућава очување околине, а 23,8% је повезује је са остваривањем додатних прихода. (Графикон 11). Међутим, знатно мањи проценат (10,7% у односу на 23,4% у Србији) сматра да омогућава пласирање производа на нова тржишта, а знатно већи проценат 14,4% (у Србији 1,8%) да је то начин да се ограничи производња.

Графикон 10. Шта је еколошка пракса за испитанике Бугарске
Graph 10 What is an environmental practice of the respondents in Bulgaria

Извор: П. Йовчевска, 2010: 144

Већина анкетираних пољопривредних произвођача Србије (51,2%) сматра да је у довољној мери информисано о значају екологазације опште пољопривредне политике, али истовремено 48,8% није чуло за овај процес. Подаци указују да само 14,2% има детаљне и потпуне информације о политици у пољопривреди ЕУ, 28,8% има делимичне информације, 28,2% минималне, док 28,8% не поседује информације. Кумулативно, чак 57% анкетираних нема или има минималне информације о општој политици пољопривреде ЕУ. Зато није изненађујући податак да 48,8% има само делимичну представу о захтевима везаним за њихову пољопривредну активност ради остваривања права и добијања средстава из европских фондова, а 23,6% није уопште упознато, а само 27,6% анкетираних има оваква сазнања. Потребу за информацијама о пољопривредној политици ЕУ исказало је чак 74,8%.

Међутим, нашим испитаницима чини се да недостају и валидне информације о пољопривредној политици у земљи, јер никакве информације не поседује чак четвртина испитаника (25,2%). Разлоге слабе информисаности можда треба тражити у начину информисања, јер свега 13,3% ове информације добија од надлежних служби за ратарство и шумарство, а 6,4% од удружења произвођача. Најчешће су извор информисања разговори са рођацима и колегама (19,1%) и средстава јавног информисања (29,4%).

Интересантно је да ни испитаници Бугарске нису довољно информисани о потреби усаглашавања своје производње са захтевима ЕУ и могућностима коришћења одређених видова европске помоћи за развој пољопривредне производње. Свега 9,7% има потпуне информације, 58,7% поседује само опште информације, а 31,6% није упознато. Највећи број се, као и у Србији, информиса преко средстава информисања (23,1%), потом од надлежних служби за ратарство и шумарство (15,9%), преко колега и рођака 15,7%, преко удружења произвођача 5,5% и на други начин 8,2%. Скоро сви испитаници, 94,7%, исказало је потребу за информацијама о пољопривредној политици ЕУ. (П. Ђовчевска, 2010б).

На крају треба поменути да је већина анкетираних пољопривредних произвођача у Србији, 48,5% на питање *како оцењујете материјално стање вашег домаћинства*, одговорило да је оно задовољавајуће, 6,4% врло добро, 19,7% као добро, 20% да је лоше, 3% да је веома лоше, док 2,4% није могло да процени материјални статус домаћинства. Процена материјалног стања условила је и одговоре на питања о будућем бављењу овом делатношћу. Више од трећине испитаника, њих 35,9% намерава да се бави пољопривредом у истом обиму, 26,7% намерава да смањи обим у будућности, 22,5% не намерава да се бави овом делатношћу, 14,6% намерава да се у будућности

бави пољопривредом у већем обим него до сада, а 0,3% се није изјаснило. У том смислу 21,7% жели да купи још земље, 28,8% да прода део своје земље, 6,8% да прода сву земљу коју поседује, 26,3% жели да укрупни свој посед разменом парцела, док 2,2% намерава да узме земљу у закуп, односно 3,7% анектираних намерава да се укључи у кооперацију. Другачије намере у вези своје земље има 10,5% анкетираних.

Закључак

Резултати истраживања у Србији указују да пољопривредни произвођачи нису у потпуности свесни повезаности њихове делатности и нарушавања равнотеже у животној средини. Више од половине испитаника за прихрањивање земљишта користи вештачка ђубрива, а у борби против биљних штеточина користи хемијске препарате и само се делимично придржава агротехничких рокова, мада хемијске препарате сматра највећим загађивачима животне средине. Амбалажу и остатке хемијских препарата не одлажу на адекватан начин. Један од узрока неадекватног одлагања је свакако и чињеница да се тек од недавно врши организовано прикупљање отпада у сеоским срединама овог округа.

На основу добијених података може се закључити да је еколошка свест на ниском нивоу и да степен њене развијености није условљен годинама старости и степеном образовања.

Добијени подаци такође указују и на латентно постојање еколошке свести, недовољну информисаност о значају и економским ефектима еколошкостивања пољопривредне производње, пољопривредној политици наше земље и Европске уније.

Насупрот овим подацима стоје подаци који указују на довољну информисаност о значају фактора успешне пољопривредне производње.

Интересантно је поменути да су полазећи од добијених резултата, бугарски истраживачи констатовали да је пољопривредна производња региона Благоевград у хармонији са околином, односно да пољопривредни произвођачи имају општи позитиван став о месту и улози пољопривреде у заштити и очувању животне средине. (П. Ђовчевска, 2010: 127). Ипак, чини се да и они не могу да буду у потпуности задовољни степеном развијености еколошке свести, јер резултати њиховог истраживања показују да је она развијенија код испитаника млађе старосне доби. У том смислу Ђовчевска закључује да неки добијени резултати указују на повезаност и утицај традиционалних ставова о пољопривредној производњи и нових еколошких императива, као и да је прихватање проеколошких ставова нужно за појаву

синергије између пољопривредне производње и позитивних ефеката на животну средину у будућности. (П. Ђовчевска, 2010: 148-149).

Имајући у виду стратешка опредељења Србије везана за даљи развој друштва и пољопривреде, као и стремљења усмерена на улазак у Европску унију, чини се да је у наредном периоду неопходно:

- организовање едукативних састанака са индивидуалним пољопривредним произвођачима у циљу подизања нивоа еколошке свести и њеног манифестног испољавања;
- веће ангажовање пољопривредних стручних служби и удружења произвођача у информисању произвођача пољопривредних производа о свим питањима везаним за општу политику у пољопривреди код нас и земљама Европске уније.

Остваривање ових активности је важно јер организација производње по еколошким стандардима, уз учешће стручњака са специфичним теоретским и примењеним знањима базираним на новим технологијама, која обухватају управљање, коришћење и очување природних ресурса уз економску добит даје не само високо биолошки вредне производе, већ има позитиван утицај на животну средину уз поштовање еколошких принципа. У том смислу, активност државе и свих релевантних фактора мора бити усмерена на унапређење знања и вештина пољопривредника потребних за стварање услова у којима ће се локални ресурси користити ефикасно, без великих губитака, а загађење природе бити сведено на ниво који не наноси већу штету животној средини. Такође, подстицајним мерама аграрне политике и бољом политиком субвенција из аграрног буџета мора се активније деловати у циљу подстицања, стимулисања и развоја еколошке пољопривредне производње. Само подизањем нивоа еколошке свести пољопривредника створиће се позитиван однос према природи, побољшаће се ниво сазнања о оквиру опште политике у пољопривреди и створити могућности за активно учешће у унапређењу свих аспеката пољопривредне производње.

1. Литература

2. *Агенда 21*, у Напори Уједињених нација за бољу животну средину, II допуњено и проширено издање, (1997), Савезно министарство за развој, науку и животну средину, Београд.
3. Di Castri Francesco (1995), *Came up with a good metaphor: "The Chair of Sustainable Development"*, *Nature & Resources*, 3(3):2-7.
4. Ђовчевска Пламена (2010), Еколошечен императив и традиционни земеделски практики: врзки и синергија, у: Мантарова Ана (ед.)

- Еколошката култура в модернизираниото се общество*, Институт по социологија при БАН, Софија, стр.121-151.
5. Ђовчевска Пламена (2010б), *Българският селянин и еколошкиот кодекс на ОСП*, <http://value-nature.com/news.html> (Приступљено: 5.10.2011).
 6. Јовановић Драгољуб, (1930), *Аграрна политика*, Графички институт «Народна мисао», Београд.
 7. Мантарова Ана (ед.) (2010), *Еколошката култура в модернизираниото се общество*, Институт по социологија при БАН, Софија.
 8. Мантарова Анна (2010), *Еколошката култура в селата - состојание и проблеми*, <http://value-nature.com/news.html> (Приступљено: 5.10.2011).
 9. Марковић Данило Ж. (2005), *Социјална екологија и село*, Економика пољопривреде, Београд, vol. 52, iss. 1, 3-12.
 10. Mendras Henri (1987), *Seljačka društva*, Globus, Zagreb.
 11. Милтојевић Весна (2005), *Еколошка култура*, Факултет заштите на раду, Ниш.
 12. Милтојевић Весна (2006), *Еколошка култура и развој села*, у: Рурални развој и заштита животне средине – Зборник II, Завод за социологију развоја села, Београд, стр. 286-293.
 13. Naess Arne (Eds.) (1991), *The Green Reader*, Andre Deutch, London.
 14. Nurse Keith (2006), *Culture as the Fourth Pillar of Sustainable Development*, <<http://www.fao.org/SARD/common/ecg/2785/en/Cultureas4thPillarSD.pdf>> (преузето 25.02.2011).
 15. Osborne Michael et al. (Eds.) (2007), *Social capital, lifelong learning and the management of place: An international perspective*, Routledge, London and New York.
 16. Hawkes Jon (2001), *The Fourth Pillar of Sustainability: Culture's Essential Role in Public Planning*, Commissioned by the Cultural Development Network, Common Ground Publishing, Victoria. Melbourne.
 17. *Рио декларација о животной средини и развоју*, у Напори Уједињених нација за бољу животну средину, II допуњено и проширено издање (1997), Савезно министерство за развој, науку и животну средину, Београд.

Примљено: 28.06.2011.

Одобрено: 02.12.2011.

UDC: 631.3:631.95

ECOLOGICAL AWARENESS OF INDIVIDUAL FARMERS

Vesna Miltojević, Ph.D., Snežana Živković, Ph.D., Ivana Ilić-Krstić, Ph.D.
Faculty of Occupational Safety in Niš, Čarnojevića 10a, Niš

Summary

Scientific and technological development has spurred large-scale food production, thus enabling a solution, although partial, to one of the biggest global problems of modern civilization – food shortage. Nevertheless, it has been shown that chemicalization and mechanization of agriculture lead to multiple negative environmental impacts and that overuse of pesticides and artificial fertilizers is detrimental to human health. Bearing in mind both local and global tendencies towards necessary ecologization of agriculture in keeping with the generally accepted development model – sustainable development – and acknowledging the opinion that ecological awareness is the basis for avoidance of high-risk activities and mitigation of existing environmental issues, the paper presents data obtained through empirical research pertaining to certain aspects of ecological awareness in individual farmers of the Jablanički County. Based on these data, we concluded that ecological awareness in this part of the population is partially developed.

Key words: ecological crisis, ecological awareness, sustainable development, agriculture

Author's Address:

Dr Vesna Miltojević
Fakultet zaštite na radu u Nišu
Čarnojevića 10a
18000 Niš
Republika Srbija
e-mail: vesna.miltojevic@znrfaq.ni.ac.rs